Antonín Hartl: DVA SPISOVATELSKÉ MANIFESTY

Krátce za sebou vyšly dva hromadné projevy spisovatelů, které chtějí zasáhnout do vývoje politického a kulturního myšlení: francouzský manifest Romaina Rollanda (český překlad uveřejnil Kmen III, 68 a některé denní listy) a německo-české prohlášení St. K. Neumanna. Oba manifesty mají internacionální tendenci a jsou reakcí proti nacionalismu válkou vystupňovanému.

Romain Rolland, i za války pacifista, obrací se k intelektuálům celého světa s nabídkou nové jednoty, nového bratrství, jednoty ducha silnější, než byla před válkou. Pracovníci ducha byli po pět let rozloučeni armádami, cenzurou a nenávistí národů, většina z nich dala své umění a svou pravdu do služeb vlád, vyhledávala nové důvody k nenávisti, pracovala ke zničení porozumění a lásky mezi lidmi, znehodnotila myšlenku a učinila z ní nástroj vášní. Duch však není služebníkem nikoho. Osvobodit ducha z těchto kompromisů, z tohoto skrytého otroctví a udržet uprostřed vášní pevný bod, to je, co chce francouzský manifest. Chce pravdu jedinou, „svobodnou, neohraničenou, bezmeznou, bez předsudků ras i kast". Nezná národů, nýbrž jen národ jediný, univerzální, „národ trpící, zápasící, padající a zvedající se", národ všech lidí, nad jejichž zaslepené boje manifest pozvedá archu aliance Ducha svobodného.

K Rollandovu manifestu připojilo své podpisy ještě 19 Francouzů, 4 Belgičané, 2 Italové, 3 Holanďané, 1 Švýcar, 2 Angličané, 1 Američanka, 4 Švédové, 1 Dán, 2 Kataloňané, 5 Němců říšských a 1 rakouský, tedy spisovatelé válčících i neutrálních států. Dvacet francouzských spisovatelů je ovšem nepatrný zlomek celého spisovatelstva; a sotva se jich přidá většina k tomuto manifestu. A zástupci ostatních národů dohody znamenají ještě menší zlomek.

Sešly-li se takto podpisy spisovatelů Starého i Nového světa na tento manifest, ptáme se ovšem, oč zde běží. Je to nová Internacionála, Internacionála ducha, Internacionála intelektuálů? Nikoliv: je to prostě stará kulturní solidarita, přerušená válkou. Výměna kulturních statků, trvalé oplodňování myšlenek, vzájemné úsilí duchů o povznesení člověka, soutěžení národních kultur o vytvoření kultury lidstva. Ve válčících státech byl duch uzavřen, omezen; je mu třeba volně vydechnout. Dálo-li se toto omezení jménem národa, nuže: neznáme národů, známe národ jediný. Byl-li duch postaven do služeb státní myšlenky, pryč s otroctvím ducha, pokořme se duchu, osvoboďme ducha. Manifest francouzský — a je to manifest francouzského ducha, i když je podepsán také spisovateli jiných národů — je přirozená a nutná reakce proti válečné zaujatosti národů, která stanouc se jevem obecným, ohrozila by kulturu. Nic více nepraví všeobecná, byť zvučná formulace tohoto projevu.

Čilý novotář český básník St. K. Neumann přispěchal také s manifestem. Neobrací se zatím k celému světu, nýbrž jen ke „všemu produktivně pracujícímu lidu v Československé republice", ale ovšem „bez rozdílu stran, národností a ras", a sice „se slavným slibem", že bude socialistickému lidu nápomocen „v boji za republiku socialistickou", kterou považuje za první cíl. Zakládá proto Socialistickou radu osvětových dělníků jako „volné sdružení několika sil, žárlivých na svobodu literární, umělecké a vědecké práce, ale současně odhodlaných ve všech případech stát po boku zástupů, nastupujících pochod do nového světa".

Prohlášení Socialistické rady osvětových dělníků je dato-

váno v Praze dne 6. července 1919 a otištěno v Červnu dne 10. t. m., současně s překladem francouzského manifestu, jímž je patrně podníceno, a sice česky a německy.

Ale je podstatný rozdíl mezi oběma manifesty. Francouzský se brání omezování intelektuálních styků a chce svobodu bez rozdílu ras a kast. Jde mu o vítězství kultury, ducha, lidského bratrství. Manifest český vychází od třídního boje, chce vítězství kasty. Duch francouzského projevu je tradičně francouzský; duch francouzského nacionalismu spočívá právě v tom, že překračuje ve svých záměrech hranice národností a usiluje vytvářet hodnoty obecně lidské; duch tohoto projevu zvláště je smír, bratrství, solidarita, láska. Třídní výlučnost, o jejíž ideologii je opřen manifest Neumannův, je v této příčině pravý opak francouzského ducha; je daleko bližší mentalitě německé.

Neumann chce také svobodu umění, neobmezovanou nároky nacionalismu. Ale tu jeho projev zní falešně. Svoboda umění nebyla u nás omezována za války českým nacionalismem. U nás byla kulturní výměna opačně jednostranná; byli jsme odkázáni jen na Němce. Každá reakce proti válečnému útlaku u nás musila by mít formu protestu proti Němcům. Tu právě je celá bezdůvodnost Neumannových protestů proti nacionalismu, s nimiž tento projev úzce souvisí; český spisovatel nemá mravní legitimace k takovýmto protestům.

Charakteristickým rysem uměleckého vystupování Neumannova byla vedle programovaného novotářství, ukazujícího vždy nedostatek uměleckého těžiště ve vlastní osobnosti, rozkoš, jakou mu působilo, pohoršoval-li filistry a měšťáky. Ale jento rys, kdysi efektní, začíná být poněkud fádní, poněvadž je to stereotypní negace. Proto vydal manifest dvojjazyčně (ačkoliv by se dalo čekat, že jej napíše ne-li slovensky, aspoň také polsky, rusínsky a maďarsky), proto založil „radu dělníků", aby vypadal hodně bolševicky. A pošle manifest ve francouzském znění do světa, kde jeho začátek, mluvící o volbách, bude působit trochu domýšlivě.

Vítali bychom projev českých a německých spisovatelů (ti

z Němců, kteří jej podepsali, zachovali za války čestný způsob myšlení a nepropadli německému šovinismu) jako přirozenou reakci na vlasteneckou náladu, ze které se žije a tyje; zejména v literatuře, kde z každé knížky veršové vylévaly se vody vlastenectví; vážíme si jmen, která jej podepsala (zatím: Fleischner, Hora, Malířová, Němec, Neumann, Olbracht, Sova, Šrámek ze spisovatelů českých), ale nedosti vážná stylizace a příchuť senzačnosti ubírá mu, zejména u přirovnání s manifestem francouzským, schopnost, aby byl brán jako projev *spontánní, nutný a česky zdůvodněný.*

Neumann odmítal kdysi pravici těch, jejichž levice nás škrtí, cítil kdysi, že naše kořeny jsou podrývány německým nebezpečenstvím, viděl „surové čelisti" šílenstvím opilého národa. Dnes soudí jinak; zítra snad přijde s něčím ještě novějším. Ale národ jako celek nemůže svou politiku řídit náladami St. K. Neumanna, i když si uvědomuje, že poměr k Němcům nemůže být trvale negativní.

Manifest Neumannův je vědomě a úmyslně politický. Musí být tedy souzen politicky. A politik neuvažuje tak lehkomyslně, je-li právě dnes doba, abychom nabídli ruku ke smíru dnes, kdy naši Němci, neuznávajíce našeho státu, neustávají hrozit. Věříme, že ti z Němců, kteří podepsali manifest (Ehrenstein, Sonnenschein a Werfel), nejsou šovinisty. Ale právě tito lidé nemají vlivu na myšlení našich Němců. A byla-li kdy doba na německo-české manifesty, bylo to za válečné perzekuce. Ale tenkrát se spokojovali tito naši přátelé mezi Němci projevy literárními; politických projevů nedělali. Kdyby se byla Neumannova výzva omezila na pole literární, nebylo by námitek.

Je to tedy druhý *politický* projev spisovatelstva a druhá „rada spisovatelů". První vykonala svým politickým vystoupením veliký národní čin. Květnový manifest spisovatelů z r. 1917 bude mít vždycky slavné jméno. Duch červencového manifestu Neumannova je omyl: špatná a falešná kopie francouzského vzoru a nedůstojný nástupce květnového manifestu.

(Národ 3, 17. 7. 1919, s. 337–338.)